
С. Г. Серьогіна, кандидат юридичних наук,
доцент, завідувача сектором НДІ державного
будівництва та місцевого самоврядування
АПрН України

Типологізація форм правління методами індексного та кластерного аналізу: сучасний стан і перспективи розвитку

Типологізація являє собою одну з універсальних процедур наукового мислення, що полягає у розподілі об'єктів та їх групуванні за допомогою узагальненої, ідеалізованої моделі або типу. Використання типології у порівняльно-правових дослідженнях форм правління спрямоване на виявлення їх подібності й відмінності, групування цих форм за допомогою ідеалізованих моделей (типів), з'ясування їх закономірностей і тенденцій розвитку тощо. Це дає змогу глибше проникнути в сутність існуючих моделей інституційно-функціональної організації державної влади, отримати більш цілісне знання про їх розмаїття і співвідношення між собою, виокремити найбільш значущі ознаки і властивості з усієї системи зв'язків. На відміну від класифікації типологізація допускає існування об'єктів, що належать одночасно до кількох типів, або таких, що не відповідають жодному з виокремлених типів, тобто є атиповими.

Проблеми типології форм правління, як історичних, так і сучасних, тривалий час є об'єктом наукового пошуку зарубіжних і вітчизняних державознавців та політологів. Однак суттєвим не-

доліком переважної більшості запропонованих типологій форм правління є їх однобічність, яка спричинена використанням якогось одного критерію класифікації й унеможливує комплексний аналіз цього багатоаспектного явища. Навіть у випадку комбінаційного групування, як правило, використовують так званий монотетичний підхід, коли вся сукупність держав розподіляється на групи за однією ознакою форми правління (наприклад, за статусом глави держави), а потім кожна виокремлена група розподіляється на підгрупи за іншою ознакою (наприклад, за порядком формування чи відповідальності уряду). У підсумку це призводить до викривлених уявлень про ступінь подібності форм правління в тих чи інших державах, оскільки, збігаючись за однією ознакою, вони можуть бути діаметрально різними за низкою інших ознак. Недарма в новітній літературі неодноразово наголошувалося на тому, що у монархічних Великобританії чи Японії значно більше спільного з республіканськими Німеччиною чи Індією, ніж з монархічними Саудівською Аравією чи Оманом, а республіканський Китай виступає майже антиподом республіканським США.

Завдання даної статті полягають у поглибленому аналізі новітніх методик дослідження форми правління, які дозволяють класифікувати багатомірні спостереження цього елемента форми держави, і встановлення їх значення для типологізації конституційних моделей державності.

В останні роки у порівняльно-правових та політологічних дослідженнях форм правління доволі часто використовуються методи індексного та кластерного аналізу владних інституцій, що ґрунтуються на числових оцінках повноважень чи перемінних показників, які відображають конституційно-правові характеристики держав.

Американські дослідники М. Шугарт і Дж. Кері, здійснюючи типологізацію форм правління, пропонують використовувати індексний аналіз повноважень вищих органів державної влади¹. Зокрема, для числової оцінки повноважень президентів, які обираються на загальних виборах, вони застосовують так званий «простий інтервальний метод». При цьому дослідники виокремлюють дві групи повноважень президента — законодавчі (вето на

¹ Shugart, M. S. *Presidents and Assemblies. Constitutional Design and Electoral Dynamics* / M. S. Shugart, J. M. Carey. — Cambridge : Cambridge University Press, 1992. — P. 148–166.

весь закон (*package veto*)/ подолання вето; часткове вето/подолання вето; видання президентом нормативно-правових актів, що мають силу закону (*decree*); виняткове право законодавчої ініціативи (у певних сферах політики); повноваження в процесі прийняття бюджету (*budgetary powers*); винесення президентом питань на референдум і не законодавчі (формування кабінету; відставка кабінету (*cabinet dismissal*); недовіра кабінету (*censure*); розпуск асамблеї). Оцінка кожного повноваження здійснюється за п'ятибальною системою (4–3–2–1–0). Коли президент «найсильніший», то виставляється оцінка «4». У разі відсутності певного повноваження чи його обмеженої реалізації оцінка становить «0». Отримані числові значення потім складаються для отримання індексу президентської влади.

**Типологія демократичних режимів
за М. С. Шугартом і Дж. Кері¹**

¹ Shugart, M. S. Presidents and Assemblies. Constitutional Design and Electoral Dynamics / M. S. Shugart, J. M. Carey. – P. 160.

У підсумку Шугарт і Кері піддають режими (маються на увазі моделі республіканської форми правління) градації за обсягом президентських повноважень (для цього вони зі свого списку обрали дві перемінні — «формування уряду» і «відставка уряду») та ступенем роздільності джерел підтримки асамблеї й кабінету (у цьому випадку використовуються перемінні «недовіра кабінету» і «розпуск асамблеї»). Їх перший критерій типології — влада президента над кабінетом, другий — роздільне виживання асамблеї та кабінету. Країни розташовуються в системі координат залежно від значень індексів. Так звані «чисті» форми правління займають чотири кути схеми: прем'єр-президентська — нижній лівий кут; президентсько-парламентська — верхній лівий кут; президентська — верхній правий; асамблейно-незалежна — нижній лівий кут. Крім ідеальних типів у схемі знаходять відображення численні проміжні та змішані види.

Методика числової оцінки повноважень президентів, запропонована М. С. Шугартом і Дж. Кері, отримала низку зауважень. Головний закид критиків зводився до того, що ця методика обмежується оцінкою легальної конституції і не бере до уваги політичну практику, що може призвести до неправильних висновків. Так, А. Сіарофф вказує на помилку М. С. Шугарта і Дж. Кері при вимірюванні ними президентської влади у французькій П'ятій Республіці², котра в підсумку, на його думку, призвела до неправильного віднесення цієї країни до прем'єр-президентської форми. Він пише, що у французького президента немає формальних повноважень щодо усунення кабінету, однак *de facto* він такими можливостями володіє в ситуації, коли парламентська більшість на його боці. Коли має місце «співіснування» (президент и прем'єр-міністр, що користується довірою Національних зборів, належать до опозиційних одна одній політичних партій), то, без сумніву, президент не в змозі усунути прем'єр-міністра, принаймні, до наступних виборів. Якщо президент, прем'єр-міністр і Національні збори (парламентська більшість), продовжує А. Сіарофф, мають одне політичне «забарвлення», то у президента з'являється шанс відправити неприйняттю йому главу кабінету у відставку¹.

¹ Shugart, M. S. Presidents and Assemblies. Constitutional Design and Electoral Dynamics / M. S. Shugart, J. M. Carey. – P. 159.

У підсумку А. Сіарофф приходиться до висновку, що французька П'ята Республіка «на практиці є більше президентсько-парламентською, а не прем'єр-президентською»¹, як її визначають М. С. Шугарт і Дж. Кері, котрі перемінною «відставка кабінету» ставлять оцінку «0» («кабінету чи міністрам може бути висловлено недовіру, і вони можуть бути усунуті асамблеєю, але не президентом»). Дійсно, французька Конституція не надає президентові права змінити прем'єр-міністра, але президент робить це «за заявою» глави уряду, а потім припиняє виконання його обов'язків. За час семирічного (з 2000 р. — п'ятирічного) мандату президента прем'єр-міністр змінюється в середньому два-три рази. Усі прем'єр-міністри (крім Ж. Помпіду в 1962 р., Ж. Ширака в 1976 р. та П. Моруа в 1984 р.) подали у відставку за вимогою президента, а не за результатами виборів.

Л. К. Меткалф, критикуючи методику М. С. Шугарта і Дж. Кері, звертає увагу на те, що ця методика «більше спрямована на розмежування варіантів серед країн із сильною президентською владою, ніж зі слабкою»². Зокрема, розглядаючи президента й асамблею як релевантних акторів, вона не фіксує дуальну структуру виконавчої влади напівпрезидентського режиму. Крім того, Л. К. Меткалф зауважує, що «виникли нові взірці конституційної практики, котрі мають бути включені до системи числових оцінок, зокрема судовий контроль (*judicial review*): «надання президентові можливості направляти законопроекти на розгляд суду перед їх промудрацією є іншим засобом розширення законодавчих повноважень президента»³. З доводами Л. К. Меткалфа цілком можна погодитися, адже не секрет, що в Білорусі, Росії, Україні та низці інших посткомуністичних країн інститут конституційного контролю неодноразово використовувався президентом для посилення своєї влади. Тому включення додаткової перемінної допомогло

¹ Siaroff, P. Comparative Presidencies: The Inadequacy of the Presidential, Semi-Presidential and Parliamentary Distinction / P. Siaroff // European Journal of Political Research. – 2003. – Vol. 42. – P. 303.

² Metcalf, L. K. Measuring Presidential Power / L. K. Metcalf // Comparative Political Studies. – 2000. – Vol. 33, № 5. – P. 667.

³ Там само. – P. 668.

б отримати більш адекватну картину як самого президентства, так і форми правління в цілому.

Незважаючи на наявні недоліки, методика М. С. Шугарта і Дж. Кері останніми роками доволі часто почала використовуватися політологами пострадянських республік¹. Дійсно, вона є доволі простою, ілюстративною і може застосовуватися до дуже широкого кола політико-правових явищ.

Близькими до методик М. С. Шугарта, Дж. Кері й Л. К. Меткалфа є підходи Дж. Хеллмана², Т. Фрая³, Дж. Макгрегора⁴, Л. Йоханнсена й О. Норгаарда⁵, А. Кроувела⁶ та О. І. Зазнаєва⁷.

Зокрема, Дж. Хеллман присвоює кожному повноваженню номер залежно від того, надається воно повністю президентові чи надається йому з обмеженнями, або не надається взагалі. У пре-

¹ Див. : Кононенко, П. Б. Политические факторы конституционного строительства в республиках Российской Федерации / П. Б. Кононенко // Полис. – 2003. – № 6; Кузьмин, А. Региональные политические режимы в постсоветской России: опыт типологизации / А. Кузьмин, Н. Мелвин, В. Нечаев // Полис. – 2002. – № 3; Pugaèiauskas V. Semi-presidential institutional models and democratic stability: comparative analysis of Lithuania and Poland [Електронний ресурс] / V. Pugaèiauskas. – Режим доступу: www.geocities.com/Vykintas/ltupol.pdf

² Хеллман, Дж. Конституции и экономическая реформа в переходный период / Дж. Хеллман // Конституц. право : восточноевроп. обозрение. – 1996. – № 2 (15).

³ Frye, T. A. Politics of Institutional Choice: Post-Communist Presidencies / T. A. Frye // Comparative Political Studies. – 1997. – Vol. 30. – № 5.

⁴ McGregor, J. The Presidency in East Central Europe / J. McGregor // RFR/RL Research Report. – 1994. – Vol. 3, № 2. – P. 3–16.

⁵ Johannsen, L. IPA: The Index of Presidential Authority. Explorations into the Measurement and Impact of a Political Institution. Paper prepared for the ECPR Joint Sessions of Workshops / L. Johannsen, O. Nørgaard. – Edinburgh, 28 March – 4 April 2003; Johannsen, L. The Springboard Model. Presidential Authority, Democracy, Development and Economic Freedom. Paper prepared for the 43rd Annual ISA Convention / L. Johannsen. – New Orleans, LA, 24–27 March 2002.

⁶ Krouwel, A. Measuring Presidentialism of Central and East European Countries / A. Krouwel // Working Papers Political Science. – 2003. – № 2. – Amsterdam : Vrije Universiteit, 2003.

⁷ Зазнаев, О. И. Полупрезидентская система: теоретические и прикладные аспекты : монография / О. И. Зазнаев. – Казань : Казан. гос. ун-т им. В. И. Ульянова-Ленина, 2006. – 374 с.

зидентських системах оцінка «1» дається винятковим повноваженням, «0,5» — повноваженням із застереженнями, «0» — повноваженням, котрі не надаються взагалі. У парламентських системах з прямими виборами президента (напівпрезидентські системи) оцінки, відповідно, проставляються так: «0,75», «0,35» і «0». У парламентських системах з непрямыми виборами президента оцінки інші: «0,5», «0,25» і «0»¹. Потім оцінки додаються для визначення загального показника президентських повноважень для кожної країни.

Різницю в оцінках Дж. Хеллман пояснює тим, що в різних інституційних структурах президентські повноваження мають різну вагу. Коли президент обирається парламентом, усі його повноваження до певної міри обмежені здатністю парламенту відмовити президентові в переобранні. Президенти, які обираються на підставі прямих виборів, зв'язані меншою мірою, але масштаб їх повноважень може різнитися залежно від структурних відмінностей між президентськими і напівпрезидентськими системами.

Т. Фрай використовує дещо іншу систему підрахунку. Він виокремлює дві групи президентських повноважень — виняткові та спільні. До першої групи він відносить повноваження, котрі належать тільки президентові, — такі, як право вето, право призначати на державні посади, право видавати укази, що мають силу законів, право законодавчої ініціативи. Спільні повноваження президент «ділить» з іншим державним органом (парламентом чи урядом), і в цьому разі його можливості обмежені. Якщо президент обирається прямими виборами, виняткові повноваження президента позначаються цифрою «1», а спільні повноваження — «0,5». Якщо президент не обирається всенародно, то кожному його повноваженню присвоюється «0,5». Потім усі числові значення додаються².

¹ Хеллман, Дж. Конституции и экономическая реформа в переходный период / Дж. Хеллман. — С. 22.

² Frye, T. A. Politics of Institutional Choice: Post-Communist Presidencies / T. A. Frye. — P. 525–526.

**Список президентських повноважень
за Т. Фраєм**

1	Розпускає парламент	17	Направляє закони до конституційного суду
2	Вносить питання на референдум	18	Володіє правом законодавчої ініціативи
3	Оголошує вибори	19	Видас укази-закони в надзвичайних ситуаціях; без контролю = 1
4	Призначає прем'єр-міністра	20	Пропонує поправки до конституції
5	Призначає міністрів	21	Скликає парламент на надзвичайні сесії
6	Призначає конституційний суд	22	Володіє особливими повноваженнями, якщо парламент не в змозі зібратися на засідання
7	Призначає верховні суди	23	Володіє надзвичайними повноваженнями в інші періоди
8	Призначає суддів	24	Бере участь у парламентських сесіях
9	Призначає генерального прокурора	25	Може звертатися до парламенту з посланнями чи надсилати їх туди
10	Призначає голову центрального банку	26	Може скликати засідання кабінету
11	Призначає раду безпеки	27	Бере участь у засіданнях кабінету
12	Призначає вищих посадових осіб		
13	Призначає вище командування армії		
14	Є головнокомандувачем збройних сил		
15	Головує в національній раді безпеки		
16	Повертає законопроекти до парламенту для перегляду; для подолання потрібно дві третини = 1		

Методики Дж. Хеллмана і Т. Фрая були піддані обґрунтованій критиці. Зокрема, на думку О. І. Зазнаєва і Дж. Макгрегора, некоректним є присвоєння однакових числових значень різним повноваженням президента, оскільки серед них є як істотні, так і неістотні¹. На думку критиків, «вага» таких повноважень, як скликання кабінету чи участь президента у засіданнях парламенту не може бути рівною «вазі» таких прерогатив, як призначення прем'єр-міністра чи розпуск парламенту. Крім того, у Дж. Хеллмана відмінність в оцінках однакових повноважень залежить від моделі республіканської форми правління (президентська, напівпрезидентська, парламентська), а у Т. Фрая — від способу об-

¹ Metcalf, L. K. Measuring Presidential Power / L. K. Metcalf. – P. 664; Зазнаєв, О. И. Полупрезидентская система: теоретические и прикладные аспекты : монография / О. И. Зазнаев. – С. 182–183.

рання президента (всенародного чи парламентського), що призводить до викривлення справжньої «сили» президентських повноважень у різних країнах з тотожною формою правління¹.

Вада методик Дж. Хеллмана і Т. Фрая полягає також у тому, що не вимірюються неформальні повноваження, хоча вони нерідко на практиці мають велику вагу. Адже, на наш погляд, специфіка президентської влади посткомуністичних держав, у тому числі й України, полягає в домінуванні неформального над формальним. Відповідно при вимірюванні президентської влади необхідно спиратися й на конституцію, й на політичну практику.

У політологічній літературі запропоновано декілька варіантів вирішення названих проблем: 1) провести ретельне сортування президентських повноважень, відкинувши неістотні (А. Кроувел, О. І. Зазнаєв); 2) різним групам повноважень присвоювати різні значення (Дж. Макгрегор, О. Норгард, Л. Йохансен); 3) змінити шкалу оцінок кожного повноваження, розширивши її діапазон (М. С. Шугарт, Дж. Кері); 4) виокремити додаткові перемінні для більш повного охоплення повноважень.

Новизна дослідження нідерландського вченого А. Кроувела полягає не в математичних особливостях методики, а в новому підході до аналізованої проблеми. Спираючись на дихотомічний поділ (президентство і парламентаризм), він пропонує методику підрахунку індексу президентства (ІПрез) та індексу парламентаризму (ІПар) для будь-якої республіки незалежно від її конкретної моделі². При кодуванні ним застосовувалися такі числові значення: якщо обчислюється індекс президентства (ІПрез), то «1» — для ознаки, яка однозначно асоціюється з президентством, «0» — якщо ознака жодним чином не може бути віднесена до президент-

¹ Л. К. Меткалф наводить такий приклад. Румунський і польський президенти обираються всенародно, і обидва мають право накладати вето на законопроекти, однак для його подолання потрібна різна кількість голосів депутатів парламенту – дві третини в Польщі й звичайна більшість у Румунії. Звідси випливає, що румунський президент не такий сильний, як його польський колега, але обидва вони згідно з методиками Дж. Хеллмана і Т. Фрая отримують однакові бали (Metcalf, L. K. *Measuring Presidential Power* / L. K. Metcalf. – P. 664).

² Krouwel, A. *Measuring Presidentialism of Central and East European Countries* / A. Krouwel. – P. 6.

ства. Навпаки, якщо обчислюється індекс парламентаризму (Шар), то «1» — для ознаки парламентаризму і «0» — якщо ознака не притаманна парламентаризму. У випадках неповних чи спільних повноважень застосовується «0,5». Методика А. Кроувела є цінною, тому що вона не обмежується вимірюванням обсягу президентської влади, а націлена на «зважування» президентських і парламентських елементів будь-якої республіканської моделі.

Методика Кроувела була застосована О. І. Зазнаєвим для вимірювання влади російського президента¹. При кодуванні ним було використано сім перемінних: 1) вибори президента; 2) розпуск парламенту; 3) призначення кабінету міністрів; 4) вотум довіри парламенту новому складу уряду; 5) вотум недовіри, після якого уряд має піти у відставку; 6) право законодавчої ініціативи та право вето президента; 7) кому належать повноваження виконавчої влади. У підсумку проведеного аналізу влада російського президента виявилася суттєво потужнішою від влади парламенту, а його фактична влада — потужнішою від формально закріпленої.

У своїх подальших дослідженнях О. І. Зазнаєв використав методику Кроувела для характеристики форм правління в цілому². Для цього він доповнив перелік перемінних ще двома — «сумісність депутатського мандату з урядовою діяльністю» і «формування нового кабінету після президентських чи (та) парламентських виборів», довівши їх загальну кількість до десяти. Шляхом віднімання парламентського індексу з президентського індексу О. І. Зазнаєв отримує Індекс форми правління (ІФП): $ІФП = PpI - ParI$.

Позитивні значення ІФП вказують на тяжіння системи до президентської форми, а негативні — до парламентської форми. Чим більше числове значення індексу, тим більше система має президентських чи парламентських елементів. Нульове значення ІФП говорить про збалансованість влади. За підрахунками, проведеними О. І. Зазнаєвим за даною методикою (з урахуванням

¹ Зазнаєв, О. И. Индексный анализ президентской власти (на примере России) / О. И. Зазнаев // Вест. Самар. гос. ун-та. – 2005. – № 4 (38). – С. 20–26.

² Він же. Полупрезидентская система: теоретические и прикладные аспекты : монография / О. И. Зазнаев. – С. 190–198.

практики функціонування систем) Франція і Португалія являють собою «збалансовані» напівпрезидентські системи, тоді як Казахстан і Росія — «президентіалізовану», а Ісландія і Фінляндія — «парламентаризовані».

**Індекси форми правління напівпрезидентських країн
за О. І. Зазнаєвим**

	Країна	<i>ПрІ</i>	<i>ПарІ</i>	<i>ІФП</i>
Президентіалізовані напівпрезидентські системи	Казахстан	9,5	0,5	+9
	Росія	9	1	+8
	Білорусія	8,5	1,5	+7
Збалансовані напівпрезидентські системи	Вірменія до реформи 2005 р.	6,5	3,5	+3
	Франція	5	5	0
	Португалія	3,5	6,5	-3
Парламентаризовані напівпрезидентські системи	Румунія	2,5	7,5	-5
	Фінляндія	2	8	-6
	Ісландія	1,5	8,5	-7

На наш погляд, головна вада такого підходу полягає в тому, що висновок про спільність форм правління певних держав робиться на основі аналізу незначної кількості параметрів. Коли кількість перемінних і кількість досліджуваних держав не перевищує десяти, навряд чи можна говорити про якусь статистичну точність. Більше того, коли переважна більшість параметрів форми правління взагалі залишається поза увагою, важко очікувати істинних результатів.

Наявні недоліки типології форм правління, на наш погляд, здатні усунути методи багатовимірного статистичного аналізу, який активно застосовується у природничо-наукових, соціологічних та економічних дослідженнях. Серед таких багатомірних групувань одним з найбільш перспективних, на наш погляд, є так званий метод кластерного аналізу.

Кластерний аналіз — це метод (чи, точніше, сукупність методів), що дозволяє класифікувати багатомірні спостереження, кожне з яких описується набором вихідних перемінних X_1, X_2, \dots, X_m .

Метою кластерного аналізу є створення груп схожих між собою об'єктів, котрі прийнято називати кластерами. На відміну від комбінаційних групувань при кластерному аналізі використовується так званий *політетичний* підхід до утворення груп, коли участь у групуванні одночасно беруть всі групувальні ознаки. При цьому, як правило, не вказуються чіткі межі кожної групи, а також невідомо заздалегідь, скільки ж груп доцільно виокремити в досліджуваній сукупності. Так, на першій стадії аналізу обирається група об'єктів, які підлягають вивченню та класифікації, наприклад, країни Східної Європи, Азії та Латинської Америки. На другому етапі відбувається відбір перемінних показників, які виражають ті чи інші ознаки об'єктів. У даному випадку — це ознаки, які виражають конституційно-правові характеристики держав (наприклад, право законодавчої ініціативи, право вето, право розпуску парламенту, обмеження терміну повноважень президента, вотум недовіри уряду тощо). У підсумку одержуємо комплексну, багатоаспектну класифікацію досліджуваних явищ, в якій вдається уникнути впливу хоч і суттєвих, але випадкових факторів та ознак, або тих, загальна роль у характеристиці певного явища нівелиюється іншими факторами чи ознаками.

Методи кластерного аналізу в дослідженні державно-правових явищ були започатковані представниками західноєвропейської та північноамериканської політологічної думки у другій половині ХХ ст., переважно для характеристики президентських та парламентських моделей інституційно-функціональної організації влади. Особлива увага спрямовувалася на винайдення кількісних (статистичних) показників, які б могли чітко й образно характеризувати «силу» чи «слабкість» вищих органів державної влади і таким чином допомогти у класифікації тих чи інших держав.

Зокрема, порівняння 32 промислово розвинених демократій за період після Другої світової війни до теперішнього часу дало змогу канадському політологу А. Сайроффу по-новому згрупувати парламентські системи. Автор вдається до широкого набору перемінних і здійснює їх вимір. При цьому ним використовується так званий факторний аналіз. Один фактор — це домінування виконавчої влади над парламентом (він оцінюється за 11 перемінними). Другий фактор — так званий «спаяний» (*fused*) парла-

ментський режим — демонструє, наскільки об'єднані чи роз'єднані функції асамблеї та уряду (тут використовується 6 перемінних). У підсумку Сайроффом було виявлено три кластери парламентських систем (по суті, три різновиди): 1) система домінування кабінету; 2) поляризована система із центральною роллю фрагментованого парламенту; 3) система «спільної дифузії влади парламенту й кабінету в процесі ухвалення рішень при працюючому парламенті» (мова йде про збалансовану владу з використанням погоджувальних процедур).

Новітнє дослідження А. Сайроффа, опубліковане у 2003 р., охопило всі електоральні демократії світу, що мають посаду президента. Оскільки роль президента варіюється у президентських, парламентських, напівпрезидентських системах і навіть усередині кожної з них, то цікаво оцінити «силу» цього інституту, що й було зроблено канадським дослідником за 9 перемінними. У підсумку індекс президентської влади по країнах виявився таким: Аргентина (1994 р.) — 8 балів, Росія (1993 р.) — 7 балів, Вірменія (1995 р.) — 6 балів, Румунія (1996 р.) — 5 балів, Південна Африка (1994 р.) — 4 бали, Болгарія (1991 р.) — 3 бали, Швейцарія (1848 р.) — 1 бал. Отримані дані стали для автора підґрунтям для створення небезспірної, але цікавої класифікації форм правління: президентські системи, парламентські системи з домінуванням президента, парламентські системи з поправкою на президента (*parliamentary systems with a presidential corrective*), парламентські системи з президентом — номінальним главою держави; парламентські системи з монархом — номінальним главою держави¹.

На жаль, у вітчизняній державно-правовій літературі методи індексного і кластерного аналізу форм правління поширення досі не отримали. За даних умов застосування даних багатомірних спостережень є одним з перспективних напрямків подальших порівняльно-правових досліджень форм правління, здатних забезпечити більш повне уявлення про місце напівпрезидентської республіки українського зразка серед світових аналогів.

¹ Siaroff, P. Comparative Presidencies: The Inadequacy of the Presidential, Semi-Presidential and Parliamentary Distinction / P. Siaroff // European Journal of Political Research. — 2003. — Vol. 42. — P. 309.